

CHP Parti Müfettişi Malatya Milletvekili Hikmet Fırat'ın Teftiş Raporuna Göre Siirt (1948)

CHP Party Inspector Malatya Deputy Hikmet Fırat Siirt According to the Inspection Report (1948)

Burhan DİNÇER

Batman Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Batman, Türkiye

ORCID: 0000-0001-9419-9089 | Email: burhan.dincer@student.batman.edu.tr

Makale Bilgisi / Article Information

Cite as/Atf: Dinçer, B. (2024). CHP parti müfettişi malatya milletvekili Hikmet Fırat'ın teftiş raporuna göre Siirt (1948). *Fikriyat Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 163-182.

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 29.11.2024 **Kabul Tarihi / Accepted:** 10.12.2024

Yayın Tarihi / Published: 31.12.2024

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık/December 2024

Cilt/ Volume:4 Sayı/ Issue: 2

Sayfa / Pages: 163-182

İntihal / İntihal: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two reviewers and confirmed to be plagiarism-free.

Yayıncı / Published by: Siirt Üniversitesi Fikriyat Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi / Siirt University Journal of Social Sciences Research

Etik Beyan / Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur (Burhan DİNÇER). It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited

Öz

Türk siyasi tarihinde önemli bir yere sahip olan Cumhuriyet Halk Partisi, 1923 yılında kabul ettiği parti nizamnamesiyle, parti teşkilatlarını gözetim ve kontrol altında tutmak ve faaliyetlerini denetlemek amacıyla “Parti Müfettişliği” sistemini teşkil etmiştir. İktidarın yereldeki gözü ve kulağı olan parti müfettişlerine zamanla geniş yetkiler verilmiş ve teftiş bölgelerinin sayısı artırılmıştır. Müfettişler, görev bölgelerinde bulunduğu süre boyunca gözlem ve tespitlerine dayanarak muhtelif konularda hazırlanmış oldukları raporları belli aralıklarla CHP Genel Sekreterliği’ne göndermişlerdir. Genel Sekreterlik tarafından incelenen bu raporlar, konularına göre ilgili bürolara gönderilmiştir. Raporlardan elde edilen bilgiler doğrultusunda da bölgeye yönelik politikalar uygulanmıştır. Parti müfettişlerinin hakkında ayrıntılı rapor hazırladığı vilayetlerden biri de Siirt’tir. 1948 yılında CHP tarafından Siirt müfettişi olarak görevlendirilen Hikmet Fırat, Siirt vilayetini teftiş ederek, bölge hakkında hazırladığı raporunu CHP Genel Sekreterliği’ne sunmuştur. Söz konusu raporda, Siirt ile ilgili ayrıntılı bilgiler yer almıştır. Bu çalışmada, CHP Parti Müfettişi Hikmet Fırat’ın Siirt hakkında hazırlanmış olduğu rapor esas alınarak, CHP’nin Siirt parti teşkilatının durumu, parti ile halk arasındaki ilişkiler, Halkevi ve halkodalarının faaliyetleri, emniyet ve asayiş, ekonomi, eğitim, sağlık, ulaşım, nüfus ve imar faaliyetleri hakkında bilgi vermek amaçlanmaktadır. Çalışmada, nitel veri toplama yönteminden doküman incelenmesinden yararlanılmıştır. Çalışmanın ana kaynağını Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi oluşturmakla birlikte konuyla ilgili yayınlanmış telif eserlerden de faydalanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: CHP, Parti Müfettişliği, Siirt, Teftiş, Rapor.

Abstract

The Republican People's Party, which has an important place in Turkish political history, established the “Party Inspectorate” system with the party charter adopted in 1923 in order to supervise and control the party organizations and inspect their activities. Party inspectors, who were the eyes and ears of the government at the local level, were given extensive powers over time and the number of inspection regions was increased. Inspectors periodically sent reports on various issues based on their observations and findings to the CHP General Secretariat. These reports were examined by the General Secretariat and sent to the relevant bureaus according to their subjects. In line with the information obtained from the reports, policies for the region were implemented. Siirt was one of the provinces about which party inspectors prepared detailed reports. In 1948, Hikmet Fırat, who was appointed as Siirt inspector by the CHP, inspected Siirt province and submitted his report on the region to the CHP General Secretariat. The report contained detailed information about Siirt. This study, based on the report prepared by CHP Party Inspector Hikmet Fırat on Siirt, aims to provide information on the status of the CHP's party organization in Siirt, the relations between the party and the public, the activities of the Halkevi and Halkodas, security and public order, economy, education, health, transportation, population and zoning activities. In the study, document analysis was utilized as a qualitative data collection method. The main source of the study is the Prime Ministry Republican Archives, but also the copyrighted works published on the subject were utilized.

Keywords: CHP, Party Inspectorate, Siirt, Inspection, Report.

Giriş

Cumhuriyet tarihinin ilk siyasi partisi olan Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), Milli Mücadele'nin zaferle sonuçlanmasının ardından Mustafa Kemal tarafından 9 Eylül 1923'te Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu'nun, Halk Fırkası'na dönüştürülmesiyle kurulmuştur (Uyar, 2012a, s. 17-18). CHP kurulduktan sonra kabul ettiği parti nizamnamesiyle merkezîyetçi yapısını güçlendirmek ve parti teşkilatlarını denetlemek ve kontrol altında tutmak amacıyla "Parti Müfettişliği" kurumunu oluşturmuştur (Şavklı & Maviş, 2022, s. 275). CHP'nin parti müfettişliği ile ilgili olarak 1923'te kabul ettiği parti nizamnamesinin 82. maddesinde: "*Müteaddid vilayetler bir daire-i teftişîye olmak üzere, memleket teftiş muntikalarına taksim olunacak ve her muntıkada bir müfettiş bulundurulacaktır. Muntika müfettişi, o muntıkadaki mutemetler ile fırka teşkilatına merbut heyetleri teftiş ve murakabe eder*", ifadesi yer almıştır (Cumhuriyet Halk Fırkası Nizamnamesi, 1923, s. 13-14; Doğan, 2019, s. 539).

CHP, 1925'te ise bütün ülkeyi 14 muntıkaya ayırarak her muntikanın başına bir parti müfettişini görevlendirmiştir (Tunçay, 2015, s. 282; Doğan, 2019, s. 539). 1927'de hazırlanan partinin yeni nizamnamesinde, parti müfettişlerinin görev ve yetkileriyle ilgili önemli düzenlemeler yapılmıştır. Buna göre müfettişler; Umumi Heyet-i İdare tarafından seçilecek ve Umumi Riyaset Divanı tarafından atanacaklardı. Müfettişler atandıkları bölgelerde en yüksek mevkide yer alacak ve partinin bütün hesap işlerini denetleme yetkisine haiz bulunacaklardı. Bölgede yer alan her türlü siyasî, içtimaî, iktisadî ve kültürel kuruluşların yönetimlerine getirilecek üyelerin adaylıklarının parti müfettişlerinin onayına tabi olacağı gibi, müfettişlerin kaza ve vilâyet kongreleri tarafından yapılan seçimleri iptal etme ve gerekli gördükleri hallerde bu seçimleri yenileme yetkisi de tanınmıştır. Ayrıca, müfettişler genel sekreterlik tarafından belirlenen bir tarihte yılda bir kez parti genel merkezinde toplanacaklardı (Cumhuriyet Halk Fırkası Nizamnamesi 1927, 1929, s. 16-17; Tunçay, 1981, s. 385).

1931'de hazırlanan partinin yeni nizamnamesinde parti müfettişliği, merkez ve vilayet teşkilatları arasında lüzumsuz bir bürokratik yapı olarak görüldüğünden kaldırılmış ve bunun yerine nizamnamede fırkanın teftişinde Umumi İdare Heyeti üyeleri, parti üyeleri ve milletvekilleri arasından seçilecek kişilerin görevlendirileceği hükmü yer almıştır (Alparslan & Aydın, 2015, s. 366). 1935'te yapılan CHP'nin Dördüncü Büyük Kurultayı'nda kabul edilen partinin yeni tüzüğünde de, önceki nizamnamede olduğu gibi, parti müfettişliği bir kurum olarak tanınmamıştır. Parti içi teftişle ilgili olarak nizamnamenin 49. Maddesinde; "*Parti teşkilatının teftiş ve murakabesine Umumi idare Heyeti azaları memur olabileceği gibi, parti mebus veya mensupları da bununla tavzif edilebilir. Teftiş vazifeleri ve zamanları, lüzumuna göre Umumi Kâtiplikçe tayin edilir.*" ifadesi yer almıştır (CHP Tüzüğü 1935, 1935, s. 13; Koçak, 2013, s. 138).

1939'da CHP tüzüğünde yapılan değişiklikle parti müfettişlikleri yeniden kurulmuştur (Çağlayan, 2018, s. 12). Parti talimatnamesinin giriş kısmında; "*parti teşkilat ve tesisatının merkezin sıkı bir kontrolü altında bulunması ve devamlı rehberliği ile çalıştırılması hususu*" vurgulanmıştır. Yeni nizamnameye göre, parti örgütlerinin bulunduğu vilayetler, durumlarına göre 1 ila 3 vilayeti kapsayan teftiş bölgelerine ayrılacak ve her bir bölgeye bir parti müfettişi seçilip, tayin edilecekti. Müfettişler sorumlu oldukları bölgede en az altı ay süre ile kalacak ve parti teşkilatlarını yılda en az iki defa teftiş edecekti. Bu süre zarfında da gözlem ve tespitlerine dayanarak hazırladıkları raporlarını CHP Genel Sekreterliği'ne göndereceklerdi. Bunun yanı sıra, gerektiğinde kongrelere ve idare heyetlerine başkanlık yapmak ve parti dışındaki teşkilat ve kurumlarda tespit ettikleri yolsuzluklarla ilgili yapılacak işlemler hakkında genel sekreterlikten talimat istemek de müfettişlerin görevleri arasında yer almıştır. Ayrıca parti müfettişlerinin görevleri yalnızca parti içi denetimle sınırlı olmayıp, aynı zamanda parti dışındaki teşkilat ve kuruluşlarla da ilgileneceklerdi (CHP Teftiş Talimatnamesi, 1939, s. 3-5; Koçak, 2007, s. 95-96).

1939'da kabul edilen nizamnameyle ülke 20 teftiş bölgesine ayrılmıştır. Bu bölgeler: "*Aydın, Afyon, Ankara, Adana, Amasya, Artvin, Balıkesir, Bilecik, Burdur, Bolu, Erzincan, Denizli, Giresun, İstanbul, İzmir, Kırklareli, Kırşehir, Kastamonu, Maraş, Niğde ve Sivas*" olarak belirlenmiştir (Koçak, 2007, s. 97-98). 1 Eylül 1940 tarihinde yeni teftiş bölgelerinin oluşturulması ve mevcut vilayetler arasında yapılan değişikliklerle teftiş bölgelerinin sayısı önce 25'e, daha sonra ise 26'ya çıkarılmıştır (BCA, 490.01.5.23.1; Uyar, 2012b, s. 233).

1943'te kabul edilen "CHP Teftiş Talimatnamesi"nde, müfettişlerin görevleri detaylı bir şekilde düzenlenmiştir. Talimatnameye göre, müfettişlerin temel görevi, görev bölgesindeki partililere ve halka, parti siyasetini ve prensiplerini anlatmak ve yaymak olduğu açıkça belirtilmiştir. Bunun yanı sıra,

müfettişlerin diğer görevleri arasında; halkın ihtiyaçlarını tespit etmeleri, Halkevi ile halkodalarının parti tüzüğüne göre işleyip işlemediğini denetlemeleri, parti ve kongre seçim süreçlerini gözlemlemeleri, partilerin birbirleriyle ve halkla olan ilişkileri, halkın, parti hakkındaki kanaat ve tutumlarını öğrenmeleri yer almaktaydı (Metinsoy, 2006, s. 113-114). Ayrıca, bölgelerindeki azınlıkların sosyal durumlarını yakından takip etmeleri, aralarındaki fikir cereyanlarını incelemeleri, bu zümrelerin Türkçe konuşmasını sağlamak için gerekli imkânları sağlamaları ve iskân politikasına aykırı durumlara karşı gerekli önlemleri almak da müfettişlerin görevleri arasındaydı (Kocaoğlu, 2016, s. 1999).

1943'te yapılan bu düzenleme ile parti teşkilatı bulunmayan vilayetler de teftiş bölgeleri kapsamına alınmış ve Vilayet-i Şarkıye'deki teftiş bölgeleri şu şekilde belirlenmiştir: “*Diyarbakır Teftiş Bölgesi: Diyarbakır, Mardin, Siirt, Urfa. Elazığ Teftiş Bölgesi: Elazığ, Tunceli, Bingöl. Muş Teftiş Bölgesi: Muş, Bitlis, Van, Hakkâri. Erzurum Teftiş Bölgesi: Erzurum, Erzincan, Kars, Ağrı. Gaziantep Teftiş Bölgesi: Gaziantep, Malatya.*” (Karayaman, 2018, s. 432).

1948'de çıkarılan CHP Teftiş Yönetmeliği ile parti müfettişlerinin görev ve sorumlulukları yeniden belirlenmiştir. Söz konusu düzenleme ile ülke, 25 teftiş bölgesine ayrılmış ve müfettişlerin yetkileri artırılmıştır (Yılmaz, 2019, s. 15). 1950'de sayısı 54'u bulan parti müfettişlerinin, hem mali sıkıntılara yol açması hem de Genel İdare Kurulu'na daha geniş bir yetki ile çalışma imkânı sunmak amacıyla, Parti Genel İdare Kurulu tarafından kaldırılması yönünde karar alınmış ve bu karar 25 Mayıs 1950 tarihli yazıyla Divan Başkanlığı'na bildirilmiştir (BCA 490.01.456.1877.2; Akdeniz, 2023, s. 142). 1951'de hazırlanan yeni tüzükte ise, müfettişlik kurumuna yer verilmeyerek kaldırılmıştır (Akdeniz, 2023, s1 142).

Tek parti dönemi boyunca, Vilayet-i Şarkıye hakkında birçok kapsamlı rapor hazırlanmıştır. Çağlayan, tek parti döneminde hazırlanan raporların beş ayrı grup olarak değerlendirilmesi gerektiğini iddia eder. Çağlayan'a göre, ilk grup raporlar, 1925-1927 yılları arasında Şeyh Said İsyanı sırasında ve sonrasında hazırlanan raporlardır. İkinci grup raporlar ise 1927-1952 yılları arasında faaliyet gösteren Umumi Müfettişlikler tarafından hazırlanan raporlardır. Üçüncü grup raporlar, tek parti hükümetlerinin üst düzey yöneticilerinin Vilayet-i Şarkıye'ye gerçekleştirdikleri ziyaretler sonucunda hazırladıkları raporlardır. Dördüncü grup raporlar, uzun süre Tunceli ve Bingöl milletvekilliği yapmış olan Necmeddin Sahir Silan tarafından 1939-1951 yılları arasında hazırlanan raporlardır. Beşinci grup raporlar ise, çalışmamıza konu olan CHP milletvekilleri tarafından “intihap/seçim bölgesi” ve “teftiş bölgesi” başlığıyla hazırlanan raporlardır (Çağlayan, 2019, s. 13-17).

1. Malatya Milletvekili Hikmet Fırat'ın Raporunda Siirt (1948)

1.1. Siirt İlinin Genel Durumu

CHP tarafından Siirt vilayetine parti müfettişi olarak gönderilen Malatya Milletvekili Dr. Hikmet Fırat,¹ görevde bulunduğu süre boyunca çeşitli başlıklar altında hazırladığı raporunu 15 Kasım 1948 tarihinde CHP Genel Sekreterliği'ne sunmuştur. Fırat, hazırladığı raporun giriş kısmında teftiş yaptığı Siirt hakkında genel bilgiler vererek başlamakta ve bölgede bulunan boş arazilere yaklaşık 30,000 kişinin iskân edilebileceğine dikkat çekmiştir. Fırat'a göre, Beşiri ve Kurtalan kazalarındaki boş arazilere özellikle Türk ırkına ve kültürüne bağlı göçmenlerin iskân edilmesi bölgede “Türklüğün yayılması” açısından büyük önem taşımaktaydı. Siirt'in merkezinde Arapça, kaza ve köylerde ise Kürtçe'nin konuşulduğuna dikkat çeken Fırat, merkez ve kasabalarda Türkçe konuşan ve okuma-yazma bilenler olmakla birlikte, köylerde bu oranın oldukça düşük olduğunu belirtmiştir. Bu nedenle de dışardan getirilecek göçmenlerin bölgede iskân edilmesinin elzem olduğuna vurgu yapmıştır. Raporunda bölgedeki zirai faaliyetlere değinen Fırat, bölge halkının su kaynaklarından yeterince yararlanmadığını ve halkın bilgisizliğinden dolayı zirai faaliyetlerin yeterince yapılamadığını belirtmiştir (BCA, 490.1.0.0.705.404.1./s. 1). Raporunun devamında Siirt'in içme suyu ve elektrik

¹ Dr. Hikmet Fırat: 1894 yılında Malatya'da doğdu. Baba adı Haşim, anne adı Tayyibe'dir. 1918 yılında İstanbul Tıbbiye Mektebi'ni bitirdi. Asistanlık süresini Gülhane ve Fakülte'de yaptı. Hastane ve hükümet tabipliklerinde, İskân ve Sıhhat Müdürlüklerinde bulundu. Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti Müfettişi olarak değişik bölgelerde uzun süre çalıştı. 1943 yılında Malatya Belediye Reisliği'ne seçilmesi üzerine Vekâlet Müfettişliği'nden istifa etti. 1943-1946 arasında Belediye Reisliği yaptı. 1946 seçimlerinde CHP Malatya Milletvekilliğine seçildi. 12 Ağustos 1946 tarihinde TBMM Sağlık ve Sosyal Yardım Komisyonu üyeliğine seçildi. 11 Kasım 1946 ve 5 Kasım 1947 tarihlerinde aynı üyeliğe tekrar seçildi. 5 Kasım 1948 tarihinde ise Maliye Komisyonu üyeliğine seçildi. IX. dönemde de CHP'den Malatya Milletvekili seçildi. Fransızca bilen, Şefika Hanım'la evlenen, Sühendan, Gökalp ve Dinçer adlarında 3 çocuk sahibi olan Fırat, 25 Nisan 1963 tarihinde vefat etti. Cenazesi Ankara Cebeci Mezarlığı'nda toprağa verildi. Bkz. Mustafa Çufalı, Türk Parlamento Tarihi VIII. Dönem (1946-1950) III Cilt: Milletvekilleri Özgeçmişleri, TBMM Kültür, Sanat ve Kültür Yayınları, Ankara, 2012. s. 780-781.

sorununa da dikkat çeken Fırat, Batman nehrinden su ve elektrik sağlanması için tahsisat ayrılmış olmasına rağmen proje maliyetinin yüksekliği nedeniyle çalışmaların durduğunu ifade etmiştir. Bölgenin içme suyu ve elektrik sorunu çözülmediği takdirde halkın partiye olan güveninin azalacağını belirten Fırat, 1950 seçimlerinden önce mutlaka bu projenin başlatılması gerektiğini vurgulamıştır (BCA, 490.1.0.0.705.404.1./s. 1-2).

2. Parti Teşkilatı ve İşleri

Hikmet Fırat bu bölümde, teftiş bölgesindeki CHP parti teşkilatının durumunu, parti idare heyetinde yer alan kişiler, idare heyetinin arasındaki uyum, parti idare heyetinin çalışmaları, partililerle halk arasındaki ilişki, üye sayısı, mali durum, gelir-gider durumu, muhabere defteri, üye kayıt defteri, karar defteri, hesap defteri, makbuz defteri, demirbaş eşya defteri, ambar defteri ve muavin defterini inceleyerek eksik gördükleri hususları raporunda ayrıntılı bir şekilde yer vermiştir. Fırat'ın raporunda CHP Siirt parti teşkilatı ile ilgili şu bilgiler yer almıştır:

Partimizin teşkilatı bu vilayette formalite itibarıyla iyice gibidir oldukça zengin görülmektedir. Filvaki yapılan incelemede 1 vilayet idare kurulu ve 1 de merkez kaza idare kurulu mevcut olduğu gibi Siirt vilayetine bağlı 9 kazanın hepsinde de partimizin teşkilatı mevcut olduğu ve merkezi vilayetin 13'ü mahallatta ve 13'ü de köylerde olmak üzere 26 ocağı bulunduğu ve kazalardan Şırnak ilçesinin Merkez ve Dirşev adında 2 ve Beşiri ilçesinin Giresiran, Herfaz, Barısil, Şimmiz, Barınç, Bahıms, Tilmerç ve İluh namları ile 8 ve Baykan ilçesinin Melefan namıyla 1 ve Eruh ilçesinin de Lodi ve Findak adında 2 ve Pervari ilçesinin de Mikis ve Harhor adlarında 2, ceman Siirt vilayetinin 1 il idare ve 9 ilçe idare ve 41 de ocak idare kurulları mevcut olup Kurtalan, Kozluk, Şirvan ve Sasun ilçelerinin ocak teşkilatları halen bulunmadıkları anlaşılmıştır (BCA, 490.1.0.0.705.404.1./s. 2).

Fırat, raporunun devamında merkez ve kaza teşkilatlarını sırasıyla teftiş ettiğini ancak Pervari kazasının uzaklığı ve araç yolunun olmaması nedeniyle bu bölgeyi teftiş edemediğini, bu kazaya ileride hayvanla gidilmesinin planlandığını, şimdilik yalnızca merkez ve merkeze bağlı 8 kazayı teftiş ettiğini belirtmiştir. Fırat, vilayet merkezinden Kurtalan ve Beşiri kazalarına trenle ulaşmanın mümkün olduğunu ancak Eruh, Şırnak, Şirvan, Baykan, Kozluk ve Sasun kazalarına yol ve köprü olmadığından buraları ancak jip arazi aracıyla gezebildiğini dile getirmiştir. Fırat, yolların bozuk olması ve kiralık araç bulunmaması nedeniyle il ve ilçe teşkilatları arasında bağlantının zayıf kaldığını ve bu durumun da partinin çalışmalarını verimsiz hale getirdiğini belirtmiştir. Fırat, bu durumun düzeltilmesi için vilayet idare kurulu emrine bir Jip aracının tahsis edilmesi gerektiğini ifade etmiştir (BCA, 490.1.0.0.705.404.1./s. 2-3).

2.1. CHP Siirt Vilayeti İdare Kurulu

Hikmet Fırat'ın raporuna göre, CHP Siirt Vilayet İdare Kurulu 11 üyeden ibaret olup, üyeler arasındaki kişisel anlaşmazlıklar ve uyumsuzluk verimli çalışmayı engellemektedir. Parti içi disiplin ve işleyiş açısından bu durumun ciddi bir sorun teşkil ettiğini belirten Fırat, bu sorunları çözmek için vilayet kaza ve idare heyetlerini bir araya toplayarak bu hususta gereken telkinlerde bulunduğunu ifade etmiştir:

11 azadan tereküp eden bu idare usuli veçhile seçilmiş ise de aralarındaki şahsi anlaşmazlık yüzünden verimli bir halde olmadıkları ve muttasıl şahsiyeti ilgilendiren işlerle meşgul olarak sürekli birbiri aleyhinde oldukları görülmüştür. Şahsi emel ve düşünceleriyle başa kalmaları ve fakat parti iş ve menfaatlerinde ihtilafın mevcudiyetini parti disiplini bakımından çok mahzurlu bulduğundan vilayet ve kaza idare heyetlerini bir arada toplayarak bu hususta gereken telkinatı uzunca bir konuşma ile ifaya çalıştım ise de Siirt'te mutata olan bu geçimsizliği önlemek pekte basit işlerden olmamakla beraber partimizin emel ve gayelerine hanel getirecek her hali ve ihtilafı bertaraf etmek neye mütavakkif olursa onu aklan ve şuurun itidalli direktifle halle mecburiyet ve zaruret hissetmekteyim (BCA, 490.1.0.0.705.404.1./s. 3).

Hikmet Fırat raporunda, İdare Kurulu'nun muhabere defteri, üye kayıt defteri, karar defteri, demirbaş eşya defterleri, ambar defterini, makbuz defteri ve kasa defterini kontrol ettiğini ve defterlerde eksik gördüğü hususların düzeltilmesini idare heyetinden talep ettiğini belirtmiştir (BCA, 490.1.0.0.705.404.1./s. 3). Raporun devamında partinin hesap işlerine de değinen Fırat, yaptığı incelemede İdare Kurulu'nun mali yönden zor durumda olduğunu belirtmiş, kâtip ve odacı maaşlarının

uzun süre ödenemediğini tespit etmiştir. Fırat, İdare Kurulu'nun Ziraat Bankası'nda açtıkları 138 sayılı tevdiat cüzdanında kayıtlı yalnızca 52 lira 5 kuruşun mevcut olduğunu, 1948 yılından itibaren kâtip ve odacı maaşlarının ödenemediği gibi maliye hisselerinin şimdiye kadar parasızlıktan dolayı hazineye yatırılmadığını belirterek toplamda 650 lira borcun olduğunu belirtmiştir. Ayrıca, Türkçe okuma ve yazma kursları açmak için merkezden gönderilen 3250 liradan 1831 lirasının kurs masrafları için harcandığını, geri kalan 1418 lirasının da idare heyeti kararı ile partinin diğer ihtiyaçlarına harcandığını ifade etmiştir. Fırat, idarenin mali sıkıntılarının aşılması için merkezden bu vilayete en az 2500 liralık bir yardımın yapılmasının zaruri olduğunu belirtmiştir. Fırat'ın raporuna göre, 1948 yılı Siirt İli İdare Kurulu gelir ve gider tablosu aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 1. 1948 Yılı Siirt İli İdare Kurulu Gelir ve Gider Tablosu

Gelir	Lira-kuruş	Gider	Lira-kuruş
Üye yardımı	350.00	Kâtip ücreti	900.00
Çeşitli gelirler	2500.00	Odacı ücreti	720.00
-	-	Çeşitli giderler	1060.00
-	-	Yol masrafı	100.00
-	-	Tahsildar aidatı	70.00
Toplam	2850.00		2850.00

Kaynak: BCA, 490.1.0.0.705.404.1./s. 4.

2.2. Siirt Merkez İlçe İdare Heyeti

Siirt Merkez İlçe İdare Heyeti, yedi üyeden ibaret olup üyeler arasında iş, ahenk ve düşünce birliği bulunmamaktadır. Dolayısıyla, etkili ve verimli bir çalışma yürütülemediği, merkez mahalle ve köylerinde kurulmuş olan 26 ocaktan hiçbirisiyle temas ve ilişki kurulamamıştır. Yapılan teftişte gelir-gider evraklarının kaydedildiği bir defterin mevcut olduğu, ancak bunun haricindeki kayıt ve defterlerin bulunmadığı anlaşılmıştır. Ayrıca, varidat ve sarfiyat defterleri vilayet idare heyeti kâtipi tarafından tutulmakta olup, teşkilatın başka herhangi bir kayıt ve işleminin mevcut olmadığı tespit edilmiştir. İlçe idare heyetine ait işlerin de vilayet idare heyeti tarafından yürütülmeye çalışıldığı ancak bu durum verimsizlik ve uyumsuzluk yarattığı görülmüştür (BCA, 490.1.0.0.705.404.1./s. 4).

2.3. Şirvan Kazası CHP İdare Heyeti

Şirvan Kaza İdare Heyeti, beş üyeden ibaret olup faaliyetlerini Memduh Tarhan adında bir şahsın ücretsiz olarak tahsis ettiği bir odada sürdürmektedir. Üyeler arasında tam uyum ve iş birliği olduğundan bu idare heyetinden verimli bir çalışma beklenilmektedir. Şirvan kazasının merkez nüfusu 600 kişiden ibaret olup, kazanın genel nüfusu ise 10.400 kişiden oluşmaktadır. Buna rağmen partiye ancak 18 üyenin kayıtlı olduğu görülmüştür. Karar defterleri, muhabere defterleri, demirbaş eşya defterleri ve hesap defterlerinin düzenli ve tertipli bir şekilde tutulduğu tespit edilmiştir. 1948 yılı bütçeleri 100 lira üye yardımı ve 100 lira çeşitli gelirler olarak kaydedilmiştir. İdare heyeti, faaliyetlerini halkodasının bir bölümünde yürüttüklerinden kira ödeme külfetinden de kurtulmuş bulunmaktadır. Ayrıca, kâtip ve odacı istihdam etmediklerinden masraf kalemleri de bulunmamaktadır. Üye sayısının oldukça düşük olduğu dikkate alınarak üye sayısının artırılması için idare heyetine gerekli telkinlerde bulunulmuştur (BCA, 490.1.0.0.705.404.1./s. 4).

2.4. Erüh Kazası CHP İdare Heyeti

Erüh Kazası İdare Heyeti, beş üyeden ibaret olup üyelerden dördü eski başkan Nasri Pişkin ile anlaşmazlık yaşamış ve bu durum geçmişte bazı şikâyetlere neden olmuştur. Nasri Pişkin, şu anda hem idare heyeti üyesi hem de Siirt Meclisi umumi azasıdır. İdare heyetinin mevcut Başkanı Esat Sayın ise, yaşından dolayı aktif bir çalışma yapamadığı ve bu nedenle yönetimin verimli olmadığı görülmüştür. İdare heyeti, halkodasında kendilerine tahsis edilen bir odada çalışmalarını sürdürdüklerinden dolayı kira da ödememektedirler. Ayrıca, kâtip ve odacı istihdam etmediklerinden masraf kalemleri de bulunmamaktadır. Yapılan teftişte, muhabere, aza ve üye kayıt defterleri ile karar defterlerinin mevcut olduğu ve toplam kayıtlı üye sayısının da 129 olduğu görülmüştür. Ancak demirbaş eşya, ambar ve

makbuz defterlerinin bulunmadığı tespit edilmiştir. Kasa defterleri eski başkan Nasri Pişkin döneminde düzenli bir şekilde tutulmuşken, mevcut başkan Esat Sayın döneminde herhangi bir kayıt yapılmamıştır. Bu durumun nedeni sorulduğunda bütçelerinin olmaması nedeniyle kayıt tutulmadığı ifade edilmiştir. Ancak, bu açıklamanın doğru olmadığı, 129 üyeden alınacak yardımlarla partinin bu kazadaki işlerinin yürütülebileceği belirtilmiş ve her yıl düzenli bir bütçe hazırlanması konusunda uyarıda bulunulmuştur (BCA, 490.1.0.0.705.404.1./s. 4-5).

2.5. Şırnak Kazası CHP İdare Heyeti

Şırnak Kazası İdare Heyeti, beş üyeden ibaret olup üyeler arasında görüş ve kanaat farklılıkları bulunmaktadır. Bu uyumsuzluk nedeniyle idare heyetinin çalışmaları verimsiz kalmıştır. Halkevi binasında kirasız bir odada görev yapan idare heyeti, aralarındaki bu uyumsuzluk nedeniyle düzenli olarak toplanamamakta ve toplandığında ise karar almakta güçlük çekmektedir. Başkan Şahin Birlik'e yönelik çekememezlik yönetimi etkisiz hale getirmiştir. İdare heyetinin herhangi bir gelir kaynağı olmayıp, kâtip ve odacı da istihdam etmediklerinden herhangi bir masrafları da bulunmamaktadır. Yapılan denetimde muhabere defterlerinin mevcut olduğu ancak karar defterleri, demirbaş eşya defterleri, makbuz, ambar ve tahsisat defterlerinin bulunmadığı anlaşılmıştır. Ayrıca üyeler arasında defter tutabilecek düzeyde okuryazar yoktur. Üye kayıt defteri olarak sıradan bir defter tutulmuş olmakla birlikte bu kayıtlar düzenli bir şekilde takip edilmemiştir. Mevcut 634 kayıtlı üye bulunmakla birlikte bu üyelerin çoğunun Demokrat Parti'ye katıldıkları görülmüştür. İdare heyetine bu kişilerin üyeliklerinin usulüne uygun olarak silinmesi ve yerine partimize bağlı yeni üyelerin kaydedilmesi hususunda gerekli talimatlar verilmiştir. Üyelerin Demokrat Parti'ye geçmesinin başlıca nedenleri incelendiğinde, üyeler arasındaki kişisel anlaşmazlıklar ve Demokrat Parti'ye katılımı teşvik eden Şırnak Hâkimi Kemal Turgut'un etkisi olduğu görülmüştür. Hâkim Turgut, Demokrat Parti'ye mensup olanlara kolaylıklar sağladığı için bu partiyi destekleyenlerin sayısı artmıştır. Demokrat Parti'nin bölgedeki etkisinin azaltılması için bu hâkimin başka bir yere naklinin yapılması elzemdir (BCA, 490.1.0.0.705.404.1./s. 5).

2.6. Beşiri Kazası CHP İdare Heyeti

Beşiri Kazası İdare Heyeti, beş üyeden ibaret olup üyeler arasındaki uyum ve işbirliği sayesinde oldukça verimli bir durumdadır. 1200 nüfuslu küçük bir kasaba olan Beşiri'de CHP idare teşkilatı çok iyi çalışmış ve köylerde 8 ocak teşkilatı kurmuştur. Yapılan incelemelerde kâtip ve odacısı olmamasına rağmen muhaberat defterlerinin düzenli tutulduğu ve iyi durumda olduğu görülmüştür. İdare heyeti, faaliyetlerini halkodasının bir bölümünde yürüttüğünden kira vermek külfetinden de kurtulmuşlardır. Karar ve hesap defterleri düzenli bir şekilde tutulmuştur. Merkez kasaba ve köylerde toplam 339 kayıtlı üye bulunmaktadır, ancak köylerdeki ocak teşkilatlarına ait üyelik kayıtları bu sayının dışında kalmaktadır. Üyeler arasındaki uyum sayesinde seçimlerde başarı elde etme potansiyeli yüksektir (BCA, 490.1.0.0.705.404.1./s. 5).

2.7. Baykan Kazası CHP İdare Heyeti

Baykan Kazası İdare Heyeti, beş üyeden ibaret olup üyeler arasındaki uyum iyi olsa da çalışmaları yetersizdir. Yaklaşık 600 nüfuslu bu kasaba merkezinde 80 kayıtlı üye bulunmasına rağmen köylerde parti teşkilatı mevcut değildir. İdare heyeti ve üyeler arasında yeterli okuryazar olmadığından partinin muhabere işlerini başka birine yazdırmaktadırlar. Bu sebeple karar defteri, hesap defteri, makbuz defteri, demirbaş eşya defteri, ambar defteri ve muavin defterleri yoktur. Bu defterler tedarik edilse bile bu defterleri işleyecek ve tanzim edecek kimse bu partili üyeler arasında bulunmamaktadır. Partinin amaç ve hizmetleri halka etkili bir şekilde açıklanırsa, Baykan halkının CHP'ye sempati duyacağı düşünülmektedir. Parti idare heyeti, halkodasında kendilerine tahsis edilmiş bir bölümde çalışmalarını sürdürmekte olup, kâtip ve odacısı bulunmamaktadır. Dolayısıyla da herhangi bir masrafları da olmamaktadır (BCA, 490.1.0.0.705.404.1./s. 5-6).

2.8. Kurtalan Kazası CHP İdare Heyeti

Kurtalan Kazası, eski Garzan kazasının yerinde kurulmuş olup demiryolu üzerinde önemli bir istasyon konumundadır. Merkez nüfusu 2000 civarında olup her yıl artmaya devam etmektedir. Siirt ve Bitlis'e düzenli şose yollarıyla bağlı olan kaza, yapılan yeni evlerle birlikte hoş bir görünüm arz

etmektedir. Toplam nüfusu 14.700 olan bu kaza, geniş arazisiyle Siirt vilayetinde Beşiri ile birlikte önemli ölçüde hazine arazisine sahip kazalardan biridir. Kurtalan'da 9 üyeden oluşan bir İdare Heyeti mevcut olup, heyet üyeleri arasında uyum, düzen ve işbirliği sağlanmış durumdadır. Ancak kazanın yeni kurulmuş olmasından dolayı köylerde henüz ocak teşkilatı kurulamamıştır. Merkez kasaba ve çevre köylerde 380 kişi partiye üye olarak kayıtlıdır. Yapılan incelemeler neticesinde muhabere defterleri, karar ve aza kayıt defterlerinin mevcut olduğu, ancak diğer defter ve kayıtların eksik olduğu tespit edilmiştir. Okuryazar eksikliği bu tür defterlerin düzenlenmesi ve takibini engellemektedir. Bu sebeple hesap yönetmeliğinin zorunlu olarak uygulanması, defterlerin kısaltılması ve bu gibi yerlerde tatbiki uygun bir sistem geliştirilmesi amacıyla yeniden gözden geçirilmesi gerekmektedir. Kurtalan kazası halkının partiye duyduğu sempati oldukça olumludur. Parti mensuplarını etkili bir yönetim ve yönlendirme ile partinin verimli bir duruma gelmesine yardımcı olacaktır (BCA, 490.1.0.0.705.404.1./s. 6).

2.9. Kozluk Kazası CHP İdare Heyeti

Kozluk Kazası İdare Heyeti, beş üyeden ibaret olup heyet üyeleri arasındaki uyumsuzluk ve anlaşmazlık nedeniyle verimli bir çalışma yapılamamıştır. Kozluk 1600 nüfuslu bir kasaba olup, kazanın toplam nüfusu 9000 kişiden ibarettir. Ancak, Melefan ocağı dışında köylerde herhangi bir ocak teşkilatı bulunmamaktadır. Partiye kayıtlı üye sayısı sadece 130 kişi ile sınırlı kalmıştır. Okuryazar eksikliği nedeniyle gerekli defterler tutulamamış, sadece muhabere defteri düzenlenmiştir. Bu defterin kaydı ve diğer yazışma işleri halkodası başkanının yardımıyla yürütülmektedir. Bu defterlerin tutulması kati olarak istendiği takdirde ücretli bir kâtip istihdamı gerekecektir. Partinin mali durumunun bu durumu karşılayabileceği umulmaktadır. Bu nedenle defter işlerinin yeniden incelenmesi zaruridir (BCA, 490.1.0.0.705.404.1./s. 6).

2.10. Sasun Kazası CHP İdare Heyeti

Sasun Kazası İdare Heyeti, beş üyeden ibaret olup üyeler arasında tam bir uyum ve işbirliği bulunmaktadır. Ancak, üyeler arasında okuryazar üyenin bulunmaması nedeniyle kayıt tutulamamıştır. Heyet üyelerinin ifadelerine göre, partinin 100 kayıtlı üyesi bulunmaktadır. Bu üyelerin bilgilerinin düzenli bir deftere işlenmesi ve taahhüt varakalarının tanzimi tavsiye edilmiş ve yöntemleri açıklanmıştır. Muhabere defterleri olmakla birlikte bu defteri kasabadaki öğretmene yazdırmışlardır. Bu nedenle, hesap yönetmeliği gereği zorunlu olan makbuz defteri, demirbaş eşya defteri, ambar defteri ve kasa defteri gibi muhasebe araçlarının kaydı istenmemiş ve araştırılmamıştır. Kaza idare heyeti, halkodasında kirasız olarak kaldığı, herhangi bir kâtip ya da odacı istihdam etmeden faaliyetlerini yürüttüğü gözlemlenmiştir. Ayrıca, kazanın köylerinde henüz hiçbir ocak teşkilatı açılmamıştır (BCA, 490.1.0.0.705.404.1./s. 6).

3. Halkevleri ve Halkodaları Teşkilatı ve İşleri

Halkevleri ve halkodalarının durumu ve faaliyetleri raporlarda üzerinde en çok durulan konuların başında gelmektedir. Hikmet Fırat'ın raporunda yer alan bilgilere göre; Siirt vilayeti genelinde, 2 halkevi ve 19 halkodası bulunmaktadır. Halkevlerinden biri Siirt merkezinde, diğeri ise Şırnak kazasında yer almaktadır. Halkodaları ise, vilayetin farklı kaza ve köylerinde teşkil edilmiştir. Bu bağlamda, her kaza merkezinde bir halkodası bulunduğu gibi, merkeze bağlı Tillo ve Helenza köylerinde, Beşiri kazasının Giresiran, İluh, Semmez, Barınç ve Tilmere köylerinde, Baykan kazasının Melefan nahiyesinde, Eruh kazasının Lodi ve Fındık nahiyelerinde ve Pervari kazasının Mikis nahiyesinde halkodaları faaliyet göstermektedir. Fırat, yaptığı teftişte 2 halkevi ve 7 halkodasını bizzat yerinde ziyaret ederek mevcut durumlarını ve faaliyetlerini yerinde incelediğini belirtmiştir (BCA, 490.1.0.0.705.404.1./s. 6-7).

3.1. Siirt Merkez Halkevi

Siirt Merkez Halkevi, şehrin son noktasında ve askeri bir mıntıka içinde yer alan bir bina olup, ulaşımı zor ve verimsiz bir konumdadır. Bina, yedi odalı ve bir salonlu harçlı taş yapıya sahip olup çatısı ise çinko kaplamalıdır. Halkevinin salonu, sinema dairesi olarak kiraya verilmiş olup, geri kalan odalardan ikisini Halk partisi, ikisini halkevi idare teşkilatı ve geriye kalan bir oda da Hava Kurumu tarafından kullanılmaktadır. Diğer alanlar ise sinema işletmecisi tarafından depo olarak kullanılmaktadır. Binanın çatısı kötü durumda olup, acil onarıma ihtiyaç duymaktadır. Halkevinin

onarımına dair resmi yazışmalar yapılmış ve onarım maliyeti olarak 22.000 lira talep edilmiştir. Ancak bu paranın ödenmediği görülmektedir. Halkevinin faaliyetleri oldukça sınırlı kalmıştır. Seçim zamanı, Halkevi Başkanlığına Siirt Parti İl İdare Kurulu tarafından avukat Tacı Akı seçilmiştir. Tacı Akı, İzmir kökenli bir Türk olup Siirt'teki bir fabrikatörün kızıyla evlenmiş ve avukatlık yaparak çevresinde önemli bir yer edinmiştir. Bu avuktan hayli işler beklemek yerinde olsa gerektir. Siirtli, olup da Arapça konuşarak ve Arap kültürüne bağlanarak halkevinin yönetme anlayışını Türk kültürüne uygun bulmadım. Halkevinin verimli bir şekilde işleyebilmesi için ancak Türk gençlerinin yönetimi ve katılımıyla mümkündür. Halkevinin muamelelerine ilişkin defter kayıtları incelendiğinde, muhabere defterleri: gelir-gider ve zimmet defterleri olarak mevcut olduğu ve iyi bir şekilde kaydedildiği gözlemlenmiştir. Karar defteri, 1947 yılında 19, 1948 yılında ise 8 karar ile kaydedilmiştir. Ancak bu kayıtlara nazaran toplantıların yeterince düzenlenmediği yapılmadığı tespit edilmiştir. Komite karar defterleri de mevcut olup, 9 komitenin yalnızca seçim amaçlı toplandığı ve sonrasında yeniden toplanmaya lüzum görmedikleri gözlemlenmiştir. Temsil şubesinin kararları 1946'da 6, 1947'de 2 ve 1948'de ise yalnızca 1 olarak kaydedilmiştir. Diğer komitelerin tarih ve müze, köycülük, kütüphane, dil ve edebiyat, güzel sanatlar, spor, halk dersaneleri ve sosyal yardım şubeleri 1946'da seçim yapıp karar almışlarsa da o tarihten sonra bir daha toplanma ihtiyacı duymamışlardır. Yeni halkevi başkanından yeni dönemde daha yetkin ve aktif kişilerin seçimi için çaba göstermesi gerektiği ifade edilmiştir. Kasa defteri 1947 yılından itibaren kayda kapalı kalmış, 20/02/1948 tarihinden itibaren tekrar kayda sunulmuştur. Kâtip değişikliği nedeniyle kayıtlarda aksamalar yaşanmıştır. 1947 yılına dair irat ve masraf kayıtları eksik kalmış, 1948 yılına ise 4 lira kasa mevcudu ile geçilmiştir. 1948 yılı kayıtları incelendiğinde defterlerin düzenli olduğu ve 22/10/1948 tarihine kadar 218 lira vevne mevcudu bulunduğu tespit edilmiştir. Kütüphane defteri, 2,669 farklı eserin kaydını içermekte olup, bunlar arasında 195 eser kaybolmuştur. Bu nedenle kütüphane memuru Aysel Oğuz hakkında hukuki süreç başlatılmıştır. Okuyucu istatistik defteri incelendiğinde, günde ortalama 7-8 kişinin gelip gazete ve dergilerle meşgul olduğu belirlenmiştir. Demirbaş eşya defteri, 194 adet demirbaş eşyayı kaydetmekte ise de ancak bu eşyaların alındığı tarih kayıtlı olmadığı gibi kayıtlardaki eksiklikler dikkat çekmektedir. Halkevinin gelirleri, çoğu işin yapılmasına engel olacak kadar yetersiz kalmış; bu durum bütçe darlığı nedeniyle komitelere tahsisat ayırlamamasına yol açmıştır. Bu koşullar altında, özel idare ve belediyelerden rica edilerek 1949 yılı için gerekli yardımların artırılması vurgulanmıştır. Fırat'ın raporuna göre, 1948 yılı Siirt Halkevinin gelir ve gider tablosu aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 2. Siirt Halkevinin 1948 yılı Gelir Tablosu

Gelir kaynakları	Lira-kuruş
Özel idareden	900.00
Belediyeden	500.00
Sinemadan	1520.00
Tarih satışından	1300.00
Toplam	4220

Kaynak: BCA, 490.1.0.0.705.404.1./s. 8.

Tablo 3. Siirt Halkevinin 1948 Yıl Gider Tablosu

Masraf yerleri	Lira-kuruş
İdare ve kütüphane memuru	1200.00
Bekçi hademe	780.00
Büfeci hademe	300.00
Muhtelif borçlar	880.00
Çeşitli masraf	1.00
Posta ve telgraf ücreti	25.00
Kırtasiye	25.00
Işık ve ısıtım	320.00
Demirbaş eşya ve mefruşat	1.00

Milli günler	50.00
Müstahdem elbise bedeli	60.00
Bina sigortası	70.00
Dil ve edebiyat şubesine	1.00
Güzel sanatlara	1.00
Temsil şubesine	1.00
Spor şubesine	500.00
Halk dershanesine	1.00
Kütüphane ve yayın	1.00
Köycülük	1.00
Toplam	4220.00

Kaynak: BCA, 490.1.0.0.705.404.1./s. 8.

Siirt Halkevi'nin istihdam ettiği idare ve kütüphane memuru Saip Yavuz, aylık 100 lira maaş almaktadır. Bekçi olarak görev yapan Haydar Yargıcı'nın aylığı 65 lira, odacı Hakkı een'in aylığı ise 25 lira olarak belirlenmiştir. Bu durum halkevi gelirlerinin mevcut personelin maaşlarını dahi karşılamakta yetersiz kaldığını göstermektedir. Mevcut gelirlerin bir kısmı tarih satışından elde edilen 1300 liranın yanı sıra, 1949 yılı için özel idareden sağlanan 600 lira ve belediyeden alınan 1000 lira yardımıyla kısmen dengelenmiştir (BCA, 490.1.0.0.705.404.1./s. 8).

3.2. şırnak Halkevi İçi ve Muamelatı

şırnak Halkevi, partinin mülkiyetinde olup yedi odalı tek katlı taş bir binadan ibarettir. Bina iyi yapılış olsa da toprak dam nedeniyle su sızmaları duvarlarda hasara yol açmaktadır. Çatının yenilenmesi durumunda halkevinin uzun ömürlü bir yapı olacağı öngörülmektedir. Halkevinin faaliyetleri incelendiğinde mevcut işleyişin oldukça yetersiz olduğu gözlemlenmiştir. Halkevi başkanlığını yürüten kazanın tahrirat ktibi, bu süreçte yetersiz ve verimsiz kalmış, ayrıca mevcut işleri nedeniyle halkevi işlerine yeterince odaklanamamıştır. Bu sebeple tahrirat ktibinin iş yükünün fazla olması dolayısıyla talimatname hükümleri çerçevesinde halkevi işlerine daha uygun olan kaza milli eğitim memuru Hayrettin Bener seçilmiştir. Bu atama ile birlikte, halkevinin tüm eksikliklerinin giderilmesi ve bu kültürel müessesenin canlandırılması hususunda gerekli telkinlerde bulunulmuştur. şırnak Halkevi'nin muamelatı muhabere defterleri düzenli bir şekilde tutulmuş olup, demirbaş eşya defterinde 34 adet demirbaş eşya kaydedilmiştir. Aza kayıt defterinde ise 283 kişinin kayıtlı olduğu grlmştir. Ancak, 283 kişinin kayıtlı olduğu aza kayıt defterinin güncellenmesi ve geçersiz kayıtların temizlenmesi gerekmektedir. Tahsisat defterleri düzenli ve düzgün bir şekilde kaydedilmiştir. Halkevi bünyesinde yalnızca 15 lira ücretli bir kütüphane memuru çalışmakta olup, başka ücretli personel veya çalışan bulunmamaktadır. Bu durum halkevinin harcamalarını azaltmakta ve yönetimi daha idareli hale getirmektedir. şırnak Halkevi binasının zamanla harap olmasını engellemek amacıyla üzerinin çatı yapılması için gerekli nakdi yardımın yapılması gerekmektedir (BCA, 490.1.0.0.705.404.1./s. 9).

4. Halkodaları ve İşleri

4.1. şırvan İlçesi Halkodası

şırvan ilçesi halkodası, tek bir odadan ve geniş bir salona sahip olup, kazanın en merkezi konumunda yer almaktadır. Halkodasının aylık kira bedeli 15 lira olarak belirlenmiştir. Bu halk odasının, kitapları, radyosu, gazete ve mecmuası mevcut olup kazanın tek toplantı yeri olarak hizmet vermekte ve halk ile memurlar tarafından düzenli olarak ziyaret edilmektedir. Halkodasının yönetimi Necip şendur adında bir geniş tarafından üstlenilmiş ve bu süreçte oldukça verimli bir şekilde faaliyet göstermiştir. Muamelatının incelenmesi sırasında muhabere defterlerinin düzenli ve eksiksiz olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, aza kayıt defteri mevcut olup, bu defterde 60 üye kaydı bulunmaktadır. Kütüphane defteri 280 kitap kaydını içermekte olup, bu kitaplar iyi bir şekilde muhafaza edilmiş ve halkodasına ara sıra gelen ziyaretçiler bu kitaplardan istifade etmiştir. Demirbaş eşya defterinde ise 8

adet demirbaş eşya kayıtlı olduğu ve bu eşyaların halkodasında mevcut olduğu görülmüştür. Hesap defteri düzenli ve muntazam bir şekilde kaydedilmiş olup, hesapların tam olarak tutulduğu belirlenmiştir. Ayrıca, bu halkodası, Siirt'teki diğer kazalardan farklı olarak Türkçe okuma yazma kursu açmış ve başarılı olmuş tek halkodasıdır. Fırat'ın raporuna göre, 1948 yılı Şirvan halkodasının gelir ve gider tablosu aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 4. Şirvan Halkodasının 1948 Yılı Gelir Tablosu

Gelir	Lira-kuruş
1947 yılından devreden	00.08
Özel idareden yardım	100.00
İlçe belediyesinden yardım	15.00
CHP Genel Sekreterliğinden okuma-yazma ücreti	150.00
Üye aidatı ve sair yardım	100.00
Toplam	765.08

Kaynak: BCA, 490.1.0.0.705.404.1./s. 9-10.

Tablo 5. Şirvan Halkodasının 1948 Yılı Gider Tablosu

Gider	Lira-kuruş
Isıtma ve ısıtma	50.00
Kırtasiye	40.00
İcar Bedeli	180.00
Posta ve tel ücreti	20.00
Geçmiş seneler borcu	75.00
Müteferrik masraflar	245.08
Okuma-yazma kurs masrafı	150.00
Toplam	765.08

Kaynak: BCA, 490.1.0.0.705.404.1./s. 9-10.

4.2. Eruh Halkodası

Eruh halkodası, parti malı olarak inşa edilmiş olup, bir oda ve büyük bir salondan oluşmaktadır. Bina sağlam ve düzenli bir taş yapıya sahiptir. Ancak pencereleri tamamen kırık camlarla dolu olup, cam değişimi yapılmadığı görülmüştür. Dolayısıyla, halkodasında yalnızca yaz aylarında toplanmak mümkünken, kış aylarında ise toplanmak mümkün olmamaktadır. Halkodasının faaliyetleri yetersiz olup, ilgili kişilerin işe gereken özeni göstermediği gözlemlenmiştir. Mali yetersizlik nedeniyle odacı ve kâtip istihdam edilmediğinden işlerin düzenli olarak yürütülmediği görülmüştür. Halkodasının işleri incelendiğinde, parti muhabere defterleri mevcut olup, fakat ayrı muhabere defterleri tutulması gerekmektedir. Aza kayıt defterinde 54 üye kaydı bulunsa da bu defterin düzensiz olduğu görülmüş ve bu defterin yeniden düzenlenmesi talep edilmiştir. Demirbaş eşya defteri ise karmaşık bir kayıt sistemine sahip olup düzenlenmesi önerilmiştir. Halkodasında 300'den fazla kitap bulunmasına rağmen bir kütüphane defterinin olmadığı tespit edilmiştir. Bu nedenle bir kütüphane defteri oluşturulması önemle rica edilmiştir. Eruh Halkodası iyi bir yapıya sahip olmasına rağmen, yeterli ilgi gösterilmediğinden faaliyetleri sönük kalmıştır. Halkodasının işlerinin daha etkin ve düzenli hale getirilmesi için parti idare heyetinden ricada bulunulmuştur (BCA, 490.1.0.0.705.404.1./s. 10).

4.3. Beşiri Kazası Halkodası

Beşiri kazası halkodası, kerpiçten yapılmış bir salon ve ayrı bir odadan oluşan ve parti mülkiyetinde olan bir kültür müessesesidir. Bu sebeple kirası olmayan, radyosu, gazete ve mecmuaları

olan ve halkın ilgisini çeken bir kültür müessesesi olarak düzenli ve bakımlı bir durumda olduğu gözlemlenmiştir. Ancak burada okunması gereken hiçbir eser ve kitap bulunmadığından halkodasına yeterli sayıda kitap gönderilmesi gerekmektedir. Zira bu halkodasında, gönderilecek eserleri okuyabilecek memurlar ve kasaba halkından meraklı bireylerle doludur. Kasaba halkı ve memurlar tarafından halkodasındaki mevcut gazete ve dergiler sırayla okunmakta ve bu durum memnuniyetle karşılanmaktadır. Genel Sekreterlik tarafından bu halkodasına mevcut kitaplardan gönderilmesi halinde önemli bir fayda sağlayacağı aşikârdır. Parti idare heyeti, halkodasına gereken ilgiyi göstermekte ve işlemlerini etkin bir şekilde yürütmektedir. Halkodasında kâtip ve odacı istihdam edilmediğinden masrafları bulunmamaktadır. Elde mevcut olan muhabere ve diğer defterler de yeterli durumdadır (BCA, 490.1.0.0.705.404.1./s. 10).

4.4. Baykan Halkodası

Baykan halkodası, Bitlis yolu üzerinde yeni bir kaza inşa edilmesi nedeniyle mevcut yerinden taşınmayı beklemektedir. Ancak memur evleri ve hükümet konağının inşaatı henüz tamamlanmadığı için bu kazada halkodası dar ve tek bir odadan ibaret olan bir yere sıkışmış durumdadır. Halkodasının herhangi bir faaliyetine rastlanmamıştır. Bunun nedeni ise, 600 nüfuslu kasabada yalnızca memurların okuryazar olup, yerel halk arasında Türkçe bilenlerin sayısı oldukça az olmasından kaynaklanmaktadır. Halkodasının radyosu olmadığı gibi gazete ve mecmuası da bulunmamaktadır. Baykan'ın genel durumu bu şekilde olup oldukça olumsuz bir tablo çizmektedir (BCA, 490.1.0.0.705.404.1./s. 10).

4.5. Kurtalan İlçesi Halkodası

Bu kaza, yeni kurulmuş olan Şark'ın demiryolu ile son istasyonu konumundadır. Diğer tüm şehir ve kasabalara kıyasla, ithalat ve ihracat merkezi olarak işlev görmekte ve bu nedenle hızla gelişmektedir. Şirin bir kasaba olma özelliğini taşıyan bu yerleşimde, şu an için 2500 kişilik bir nüfus mevcuttur. Ayrıca, sağlam bir yapı ile inşa edilmiş halkodası da bulunmaktadır. Halkodası, üç odadan ve bir salondan oluşan, beton bina üstü çatılı sağlam bir yapıdır. Kazanın yeni olmasından ötürü, mevcut üç odadan biri emniyet dairesi, diğeri ise belediye dairesi olarak kullanılmakta; sadece bir oda ve bir salon halkodasına tahsis edilmiştir. Bu bina, yeni inşa edilen kamu binaları arasında yer almakta ve yapılan tetkik neticesinde, partimiz adına tapuya tescil edilmediği tespit edilmiştir. Parti başkanı ve halkodası başkanından, söz konusu binanın tapusunun partimiz adına çıkarılması hususunda gerekli işlemlerin yapılmasını talep ettim. Bu kaza yeni kuruluşundan ve halkodası da yeni yapılmış olduğundan, şu ana kadar faal bir işleyişine rastlanmamıştır. Kırtasiye işlerini yöneten defter ve evrakların eksik olduğu gözlemlenmiştir. Gerekli defter ve dosyaların temin edilmesi ve icap eden muamelelerin tamamlanması için gerekli tavsiyelerde bulunulmuştur (BCA, 490.1.0.0.705.404.1./s. 10-11).

4.6. Kozluk İlçesi Halkodası

Kozluk halkodası, çarşı içerisinde aylık 13 lira bedelle kiralanmış geniş bir odadan oluşmaktadır. Kazanın halkodası başkanı, kazanın özel muhasebe memuru olan Yahya Özdemir'dir. Halkodasının mal varlığına ve parasına titizlikle sahip çıktığı ve halkodasının kazaya yetecek düzeyde dokuman sağladığı gözlemlenmiştir. Kozluk halkodasında bir radyo, yeterli sayıda gazete ve dergilerle birlikte yaklaşık 300 cilt kitap bulunmaktadır. Hem memurlar hem de halk bu odadan yararlanmaktadır. Halkodasının muameleleri incelediğinde, muhabere defterleri, aza kayıt defteri, demirbaş eşya defteri ve kütüphane defteri gibi belgelerin iyi durumda olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, hesap defterleri de düzenli bir şekilde tutulmuştur. Fırat'ın raporuna göre, 1948 yılı Kozluk halkodasının gelir ve gider tablosu aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 6. Kozluk Halkodası 1948 Yılı Gelir Tablosu

Gelir	Lira-kuruş
Özel idareden yardım.	100.00
Belediyeden yardım	15.00
Üye yardımı	100.00
Diğer kurumlardan yardım	85.00

Çeşitli gelirler	500.00
Toplam	800.00

Kaynak: BCA, 490.1.0.0.705.404.1./s. 11.

Tablo 7. Kozluk Halkodası 1948 Yılı Gider Tablosu

Gider	Lira-kuruş
Odacı ücreti	60.00
Radyo pil masrafı	200.00
Radyo tamir masrafı	50.00
Bina icar bedeli	156.00
Gazete abone bedeli	60.00
Kitap bedeli	60.00
Kırtasiye ve basılı evrak	30.00
Muhabere bedeli	10.00
Resmi ve milli günlere	50.00
Mefruşat	60.00
Çeşitli masraflar	64.00
Toplam	800.00

Kaynak: BCA, 490.1.0.0.705.404.1./s. 11.

4.7. Sasun İlçesi Halkodası

Sasun halkodası, kasaba içinde hükümet binasının yanında geniş bir salondan ibaret bir yerdir. Aylık kira bedeli 10 lira olup, son dört yıldır maddi imkânsızlıklar nedeniyle kirası ödenememiştir. Halkodasının başkanlığını Sasun kazası milli eğitim memuru Memet Kaya yürütmekte olup halkodası aktif bir şekilde çalışmaktadır. Halkodasının mevcut bir radyosu bulunmakla birlikte bu cihaz bozuk durumda olup, maddi yetersizlikler nedeniyle onarıma gönderilememiştir. Halkodasının kiradan başka masrafı bulunmamaktadır. Odacı olarak ihtiyaç halinde okul hademesinden istifade ile işlerini görmekte ve paraları olmadığından harcama yapamamaktadırlar. Halkodasının muamelatı incelediğinde, düzenli ve başarılı bir şekilde olduğu gözlemlenmiştir. Kitaplar düzenli bir şekilde korunmuş ve kütüphane defterine kaydedilmiştir. Demirbaş eşya defterleri ve muhabere defterleri mevcut olup, defterler düzenli bir şekilde işlenmiştir. Sasun halkodası, okuryazar olan ve okuma yazma bilmeyenler için bir kültür ocağı işlevi görmektedir. Bununla birlikte, Siirt özel idaresinin bütçesi elverişli olmadığından bu halkodasına yeterli yardım sağlanamamaktadır. Sasun belediyesinin kısıtlı bütçesiyle yapılan yardımlar ise sadece ısıtma ve aydınlatma gibi temel ihtiyaçları karşılamaktadır. Üye yardımları ise yetersizdir. Sasun halkodasının dört yıllık birikmiş kira borcu 480 lira olup merkezden yardım yapılması gerekmektedir (BCA, 490.1.0.0.705.404.1./s. 11-12).

5. Huzur ve Sükûn

Hikmet Fırat, raporunun bu bölümünde Siirt vilayetindeki emniyet ve asayiş hakkında önemli bilgiler vermektedir. Fırat'a göre Siirt vilayetinin tarih boyunca isyanlar ve şekavet olayları ile anılan bir bölge olduğunu ancak Cumhuriyet hükümetlerinin aldığı sıkı tedbirler sayesinde bu durumun büyük ölçüde değiştiğini ve bölgede huzur ve sükûnetin sağlandığını ifade etmiştir. Fırat raporunun devamında, İskân Kanunu kapsamında batıya nakledilen şeyh ve asilerin eski yerlerine geldiğini, Sasun yasak bölge halkından iskâna tabi tutulup Kurtalan ve Beşiri'ye yerleştirilmiş olan 2100 kişinin ise ileride eski yerlerine dönmeyi amaçladıklarını belirtmiştir. Fırat, genel olarak bölgede herhangi bir olumsuz durumun yaşanmadığını, buna sebep olarak da geçmişte alınan sıkı tedbirlerin hala etkili olmasının yanı sıra Siirt'te bir nizamiye tümeni ve Siirt merkezi ile Şırnak'ta bir jandarma alayı ile taburunun bulunmasını göstermiştir. Ayrıca, bölgedeki asayiş ve güvenlik meselelerine hassasiyetle yaklaşan bir valinin bulunması da önemli bir etken olduğunu belirtmiştir. Valinin, jandarma tarafından geçmişte

yapılan olumsuz uygulamalara son vermesi ve asayişini sağlama konusundaki çabaları, güvenlik mekanizmasının hukuka dayalı bir şekilde işlemesine katkı sağlamıştır. Fırat'a göre, valinin basiretli idaresi ve güvenlik güçleri sayesinde bölgedeki huzur ve sükûn tesis edilmiş olsa da alınan tedbirlerin geçici ve yüzeysel olduğu, daha kapsamlı önlemlerin alınması gerektiğini vurgulamıştır. Siirt vilayet merkezinin Arapça, kazalarının da tamamen Kürtçe konuştuğuna dikkat çeken Fırat, bunların partiye ve hükümete olan bağlılıklarına inanmanın saflıktan başka bir şey olamayacağını belirtmiştir (BCA, 490.1.0.0.705.404.1./s. 12).

6. Zirai Ahval ve Köylünün Durumu

Hikmet Fırat'ın Siirt hakkında bilgi verdiği konulardan biri de vilayetin ziraat durumudur. Fırat'a göre, Siirt vilayeti, geniş arazi potansiyeline sahip olmasına rağmen insan nüfusunun azlığı ile dikkat çekmektedir. Bölgedeki köylüler, tarım faaliyetlerini oldukça ilkel yöntemlerle sürdürmektedir. Birçok alanda tarım makineleri kullanılmadan iptidai tarım uygulamalarına benzer şekilde arpa ve buğday harmanları öküzleri çiğnetmek suretiyle mahsul elde edilmektedir. Dolayısıyla bu durum daha az tarla sürülmesine ve daha az tohum ekilmesine yol açmaktaydı. Siirt merkez kazasıyla, Şirvan, Eruh, Şırnak, Kozluk, Sasun ve Baykan kazalarının arazileri ancak kendilerine yettiğinden bu kazalarda mevcut hazine malı arazilerin bir an evvel köylüye dağıtılması şart ve elzemdir. Kurtalan ve Beşiri kazalarında boş bulunan binlerce dönüm hazine malı arazilerden de bu kazalarda arazisi olmayan köylüler için 100 dönümden az olmamak şartıyla toprak dağıtılması, geriye kalan boş arazilere ise dışardan Türk kökenli göçmenlerin getirilip yerleştirilmesi gerekmektedir. Zira Beşiri ve Sasun bölgesinde petrol faaliyetimiz bulunduğu halde bu bölge halkının hemen hemen tamamının Türk ırkına ve kültürüne bağlı olmayan insanlarla işgal edilmiş durumdadır. Petrol havzasıyla Beşiri ile Kurtalan'daki demiryolunun emniyetinin istikbali bakımından Türk kökenli göçmenlerin bu boş arazilere yerleştirilmesi büyük önem taşımaktadır. Ayrıca, bölgede zengin su kaynaklarının bulunması her türlü tarımın yapılmasına elverişli hale getirmektedir (BCA, 490.1.0.0.705.404.1./s. 12).

7. Eğitim

Hikmet Fırat, raporunun bu bölümünde Siirt vilayetindeki eğitim durumunu resmetmiştir. Fırat'a göre, Siirt vilayetinde eğitim faaliyetleri öncelikli bir ihtiyaç olarak öne çıkmaktadır. Bu vilayette öncelikle eğitimin Türk dilini öğreten bir kurum olarak kabul edilmesi gerekmektedir. Tarihsel olarak ihmal edilen bu bölgede Türk dili ve kültürü yeterince temsil edilmemiştir. Merkez kazasında Arapça, diğer kazalarda ise Kürtçe konuşulması bu durumun ciddiyetini artırmaktadır. Geçmişte yaşanan isyanlar sırasında Türk çocukları kanlarıyla büyük bedeller ödeyerek bu olumsuz durumu bastırılmışlar da bugüne kadar bu durumu düzeltmeye yönelik kalıcı ve etkili herhangi bir tedbir alınmamıştır. Hal böyleyken Siirt vilayetinde uygulanan inzibati tedbirlerin gevşemesi halinde geçmişteki olumsuz hallerin yeniden ortaya çıkması kaçınılmazdır. Çünkü kültürel sahada henüz kifayetsiz çalışılmış değildir. Nüfusu 133,000 civarında olan ve merkez kazasıyla birlikte toplamda 10 kazadan oluşan Siirt vilayetinde, yalnızca 20 öğretmen ve 20 eğitmen ile toplamda 40 ilkokul bulunmaktadır. Bu durum bölgedeki eğitim imkânlarının yetersizliğini açıkça göstermektedir. Siirt vilayetindeki okulların sayısı, konumu, öğretmen, eğitmen ve öğrenci durumunu detaylı bir şekilde aşağıda tablo halinde sunulmuştur.

Tablo 8. Öğretmenli İlkokullar

Okul sayısı	Buldukları yerler
3	İl merkezinde (Gazi, İnönü, Yeni okul)
9	İlçe merkezlerinde (Baykan, Beşiri, Eruh, Kozluk, Kurtalan, Pervari, Sasun Şırnak ve Şirvan)
5	Bucak merkezlerinde (Harhur, Fındık, İodi, Melefan ve İluh)
3	Köylerde (Tillo, Helenze ve Zokayt)
Toplam: 20	

Kaynak: BCA, 490.1.0.0.705.404.1./s. 13.

Tablo 9. Köylerdeki Bağımsız Eğitimli Okullar

Okul sayısı	İlçe adı	Bulunduğu köyün adı
6	Beşiri	Harfas, Tilmerç, Girisiran, Barısl, Bileyder ve Şimmiz
2	Kurtalan	Fıratkent, Sihiyan
1	Şirvan	Hasras
2	Baykan	Comani, Çirri
2	Sasun	Kidir, Şeyhikan
2	Pervari	Aşağı Saruh, Bidar
3	Şırnak	Derşev, Milli, Şeyraş
2	Eruh	Binevre, Kanikan
Toplam: 20		

Kaynak: BCA, 490.1.0.0.705.404.1./s. 13.

Tablo 10. İlkokulların Öğrenci Durumu

Öğrenci sayısı	Erkek	Kız	Toplam
İl merkezi	673	264	937
İlçe merkezi	604	199	803
Bucaklarda	242	79	321
Köylerde	159	7	166
Eğitmenli köy okullarında	553	199	748
Toplam	2231	744	2975

Kaynak: BCA, 490.1.0.0.705.404.1./s. 13.

Tablo 11. İlçe Üzerine Okul, Öğrenci, Öğrenim Çağındaki Çocuk ve Öğretmen Sayısı

İlçe adı	Öğrenim çağındaki çocuk sayısı	Öğrenci sayısı	Okul sayısı		Toplam	Öğretmen	Eğitmen
			Öğretmenli	Eğitmenli			
Siirt Merkez	3312	1055	5	0	5	21	0
Baykan	1875	92	2	2	4	2	2
Beşiri	2054	623	2	6	8	4	6
Eruh	3196	304	3	2	5	4	2
Kozluk	753	116	1	0	1	1	0
Kurtalan	1262	150	2	2	4	3	2
Pervari	1760	254	2	2	4	1	2
Sasun	1257	131	1	2	3	2	2
Şırnak	1261	180	1	3	4	2	3
Şirvan	1389	79	1	1	2	1	1
Toplam	18101	2948	20	20	40	41	20

Kaynak: BCA, 490.1.0.0.705.404.1./s. 13.

Tablo 12. Ortaokulların Öğrenci Durumları

Öğrenci sayısı	Öğretmen sayısı
----------------	-----------------

Ortaokul	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız	Toplam
		96	12	108	5	4
Erkek orta sanat okulu	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız	Toplam
		96	0	96	14	0

Kaynak: BCA, 490.1.0.0.705.404.1./s. 13.

Tablodaki verilere göre, Siirt vilayetinde bir ortaokul ve bir de erkek orta sanat okulu bulunmaktadır. Ortaokulda 96 erkek ve 12 kız öğrenci olmak üzere toplamda 108 öğrenci eğitim görmektedir. Erkek orta sanat okulunda eğitim gören erkek öğrencilerin sayısı ise 96'dır. Mecburi okuma çağında bulunan 18,101 çocuktan yalnızca 2,948'i okula kayıtlıdır. İlkokullardaki mecburi eğitim oranı %15 iken, köylerde bu oran %7'ye düşmektedir. Bunun temel sebebi, Siirt merkez kazasıyla merkez kazasındaki Tillo ve Helenza köylerindeki ilkokul öğretmenlerinin büyük çoğunluğunun yerli olması ve çocuklarla Arapça konuşmayı tercih etmeleridir. Bu öğretmenlerin düşüncesine göre, çocukların gizli olarak Arapça tahsil etmeleri daha uygundur. Bu sebeple çocukları takip ve teşvikle okullarda kasten toplanmamaktadırlar. İkinci sebep ise, mecburi eğitim sisteminin etkin bir şekilde takip edilmemesi ve ilgililerin bu konudaki çabalarının yetersiz kalmasıdır. Bu vilayette ilk tahsil adeta isteğe bağlı bir nitelik kazanmıştır. Köylerdeki okur-yazar azlığının sebebi ise köylerin dağınık ve az evden oluşmasından ileri gelmektedir. Dağınık yerleşim birimlerine okul inşa etmek ve öğretmen atamak hem zor hem de maliyet açısından külfetlidir. Bu bağlamda, Siirt merkez ilkokulları ile merkeze bağlı Tillo ve Helenza köylerindeki yerli öğretmenlerin başka bölgelere nakledilerek yerlerine Türk öğretmenlerin tayin edilmesi gerekmektedir. Köylerdeki eğitim sorunlarını çözmek adına, yatılı ilkokulların açılması ve köy çocuklarının bu okullarda eğitim almasının sağlanması elzemdir. Nüfus ve hane sayısı yeterli olan köylerde ise köy okullarının açılması ve bunların sayısının bütçe ve mevcut imkânlar dâhilinde artırılması gerekmektedir. İlkokul çağındaki çocukların zorunlu eğitiminin yasalar çerçevesinde ciddiyetle takip edilmesi için ilgili kurumların gereken önlemleri almaları önem taşımaktadır (BCA, 490.1.0.0.705.404.1./s. 14).

8. Sağlık

Hikmet Fırat bu başlık altında, Siirt vilayetinde sağlık alanında yaşanan sorunlara yer vermiştir. Fırat'ın raporunda yer alan bilgilere göre, Siirt vilayetinde sağlık hizmetleri olarak tek hekimli trahom mücadele teşkilatı ile tek hekimli sıtma mücadele teşkilatı bulunmaktadır. Ancak mevcut kadro yetersizliğinden dolayı bu mücadeleler verimli bir şekilde yürütülememektedir. Vilayette sıhhiye teşkilatı bulunmasına rağmen sağlık müdürü, merkez hükümet tabibi ve kazalardaki hükümet tabibi görevlerini layıkıyla yerine getirmemektedir. Bu bölgede eczane ve ecza depoları olmadığı gibi bu işlere yardım eden diğer sağlık kuruluşları da bulunmamaktadır. Dolayısıyla, kazalarda hükümet tabiplerinin verimli olabilmesi için yeterli ilaç ve malzemenin temin edilmesi gerekmektedir. Ayrıca bazı kazalarda sağlık merkezlerinin açılması zaruridir. Vilayette bulunan tek sağlık kurumu olan devlet hastanesi, özel idareden verilen tahsisatla ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Ancak, bu hastane Siirt vilayetinin tek sağlık kuruluşu olmasına rağmen, hekimi ve eczacısı olmayan sadece bir hemşirenin görev yaptığı, ilaç, alet ve edevattan yoksun, hijyen koşullarından uzak bir yer olarak karşımıza çıkmaktadır. Siirt özel idaresi mali imkânsızlık nedeniyle iki basit kiralık ev üzerinden formalite gereği "memleket hastanesi" adını verdiği bir yapı inşa etmişse de bu yapı gerçek bir hastane olma vasfından uzaktır. Hastane kadrosunda bir operatör, bir dâhiliye hekimi ve bir eczacı bulunmasına rağmen bu kadroların hiçbirinin henüz aktif olarak çalışmadığı anlaşılmaktadır. Ataması yapılan hekimlerin, hastanenin mevcut durumu ve mali koşullarını göz önünde bulundurarak burada çalışmaktan kaçındıkları görülmektedir. Dört aydan beridir ataması yapılan dâhiliye hekimi, henüz görevine başlamamış ve operatör ataması da henüz gerçekleşmemiştir. Atama yapılsa bile, mevcut donanım ve maddi imkânsızlıklar nedeniyle bu hekimlerden verimli bir hizmet beklemek mümkün görünmemektedir. Siirt özel idare gelirinin 300.000 lira olduğu düşünüldüğünde, mevcut memleket hastanesinin inşa ve idamesi için yetersizdir. İleride gelirlerinin artması da beklenilmediğinden vilayet hastanesinin yeniden inşa ve idamesi için genel bütçeden tahsisat ayrılması gerekmektedir. Eğer genel bütçe aracılığıyla gerekli tahsisat sağlanamazsa Şark Kalkınma Planı çerçevesinde bu ihtiyacın karşılanması elzemdir (BCA, 490.1.0.0.705.404.1./s. 14-15).

9. Yol İşleri

Hikmet Fırat'ın Siirt hakkında bilgi verdiği konulardan biri de vilayetin ulaşımına ilişkindir. Fırat'a göre, Siirt vilayetinde yalnızca yeni yapılmış Kurtalan istasyonu ile Siirt arasında bir şose bulunmaktadır. Bunun dışında Siirt'i, komşu vilayetlere ve diğer kazalara bağlayan herhangi bir yol mevcut değildir. Siirt kazalarına ulaşım tekerlekli vasıta olarak ancak Jeep arabaları ile mümkündür. Pervari kazasına ulaşım ise hayvanla dahi oldukça zor yapılmaktadır. Uzun yıllar boyunca ihmal edilen bu yol politikasından dolayı halkın devletle temasının kopmasına neden olmuş, bölge halkı devletin hizmetlerinden ve olanaklarından faydalanamamıştır. Bu durum ise köylülerin kendi yaşam tarzlarına uygun bir yaşam biçimi benimsemelerine yol açmış ve yer yer asayişsizlik ve huzursuzluk baş göstermeye başlamıştır. Bu vilayet dhilindeki küçük veya büyük akarsular üzerinde herhangi bir köprü bulunmamaktadır. Özellikle ilkbaharda su seviyesinin yükselmesi nedeniyle kazalar ile vilayet arasındaki bağlantı kesilmektedir. Siirt vilayetinin durumu iki kelime ile özetlenecek olursa, tabiatın yarattığı şekil ve vasıfta halen yollar ve sular olduğu gibi muhafaza edilmektedir. Bu duruma bir çözüm bulmak amacıyla şark Kalkınma Planı çerçevesinde bölgedeki yol ve köprülerin bir an evvel yapılması gerekmektedir (BCA, 490.1.0.0.705.404.1./s. 15).

10. Nüfus Hareketi

Hikmet Fırat, raporunun bu bölümünde Siirt vilayetindeki nüfus hakkında önemli bilgiler vermektedir. Siirt vilayetine kayıtlı nüfusu sayısı 133,000 olarak gösterilmesine rağmen, nüfus kayıt işlemlerinin mevcut formalitelerine uymayan, okur-yazar olmayan ve Türkçe konuşmasını bilmeyen Siirt kaza ve köylerinde birçok kişinin hala nüfusa kayıtlı olmadığı bilinmektedir. Ayrıca, Eruh ile Pervari arasında seyyar olarak dolaşan ve sayılarının tahminen 5,000 civarında olduğu tahmin edilen göçerler ile Beşiri, Kurtalan ve Pervari arasında yaz-kış dolaşan nüfuslarının tahminen 10,000 kişiyi bulan göçerlerin de nüfustaki kayıtları ancak onda bir nispetindedir. Bu durum çeşitli sorunlara neden olmakta, Hükümet ve güvenlik güçlerinin işlerini zorlaştırmaktadır. Siirt kaza ve köylerinde nüfusa kayıtlı olmayan kişiler ile kasten nüfusa kayıt olmayan göçerlerin bir an önce nüfusa kayıtları zorunludur. Bu göçerlerin yerleşik hayata geçilmesi asayiş ve düzen açısından da önem taşımaktadır. Bu nedenle, bu vilayette nüfus tahririnin yapılması zaruridir (BCA, 490.1.0.0.705.404.1./s. 15).

11. Tapu Kayıtları

Hikmet Fırat bu başlık altında, Siirt vilayetindeki tapu kayıtları hakkında önemli bilgiler paylaşmıştır. Fırat'ın raporunda yer alan bilgilere göre, Siirt vilayetinde tapu işlemleri oldukça geri kalmış bir durumdadır. Mevcut şartlar altında vilayet ve bağlı kazalarda arazi alım ve satımı genellikle rfi adetler çerçevesinde gerçekleştirilmektedir. Bu durum, senetsiz ve kayıtsız arazi devrinin yapılmasına yol açmakta, dolayısıyla da tapu harçlarının tahsil edilmesi ve arazi vergisinin tahakkuk ettirilmesi mümkün olmamaktadır. Uygulanan mevcut usullerle bu vilayette tapu tesciline imkn bulunmamaktadır. Bu nedenle tapu işlemlerinin kolaylaştırılması ve ileride arazi ihtilaflarına yol amamak için kanunlarda gerekli düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Beşiri ilçesinde bazı tapu memurları ve diğer bazı yetkililer bir menfaat karşılığında görevlerini suiistimal ederek senetsiz bir şekilde bazı kişilere petrol kuyularının tapusunu vermişlerdir. Bölgede yerel memurların istihdamı bu gibi sonuçları doğurmakta ve milletin hükümete olan güvenini zedelemektedir. Bir an önce bölgede gerekli tedbirleri alarak halkın partiye güven duymasını sağlamakla beraber, devlet olarak da yarının icaplarını düşünerek bu bölge halkını devlete ve millete faydalı hale getirmek gereklidir. Fırat, bu sorunların çözümü için bazı nerileri sunmuştur (BCA, 490.1.0.0.705.404.1./s. 15-16).

Fırat'a göre, Siirt vilayetine tarih boyunca gönderilen memurlar ya aciz sınıftan ve yahut ta cezalı olarak gnderilenlerdir. Bunun dışındaki istisnalar umumi kaideyi bozamayacak derecede azdır. Bu vasıftaki memurların bu mntıkada verimli olmadıkları gibi vazife ve salahiyetlerini kötüye kullananlar da çoktur. Bundan dolayı bu vilayete tecrübeli ve yetişmiş sicili temiz memurların atanması gerekmektedir. Bunu temin için şark hizmet mecburiyeti olmakla beraber memurların konut ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla yeni konutlar inşa edilmeli ve bu mntıkada çalışacak memurlara tazminat ve mahrumiyet hakları tanınmalıdır. Ayrıca, valilere, vilayet idare kanununda yapılacak düzenlemelerle yetki verilerek memurlar üzerinde denetim haklarının etkin bir şekilde uygulanması sağlanmalıdır (BCA, 490.1.0.0.705.404.1./s. 16).

Fırat'a göre, bu vilayet ve kazalarında asla yerli memur kullanılmamalıdır. Çünkü kazalardaki memurların Kürtçe, vilayetteki küçük memurların ise Arapça konuşması büyük memurların halkla doğrudan iletişim kurmasını engellemektedir. Eğitim, bu vilayette köylere kadar mutlaka ulaşmalıdır. Şehir, kasaba ve köylerde okul sayısının artırılması ve bölgeye yatılı ilkokullar açarak küçük köylerin eğitim ihtiyaçlarının karşılanması gerekmektedir. Ayrıca, bu okullarda mahalli dillerle konuşulmasını engellemek amacıyla yerli öğretmenlerin atanmasından kaçınılmalıdır. Bu sayede, ileride bu vilayet halkı Türkçe konuşacak ve devletle halk arasındaki iletişim kolaylaşacaktır (BCA, 490.1.0.0.705.404.1./s. 16).

Fırat'a göre, bu vilayette topraksız veya az topraklı çiftçilere toprak dağıtılması yoluyla, Toprak Kanunu hükümlerinin uygulanması, çiftçiyi toprağa bağlamak açısından büyük önem taşımaktadır. Ayrıca, Kurtalan ve Beşiri kazalarındaki geniş hazine malı arazilere de Türk göçmen köyleri kurularak iskân yoluyla yerleştirme yapılması şarttır. Siirt vilayeti dâhilinde yapılmış hiç yol ve köprü bulunmamaktadır. Halkın ekonomik durumu ve ihtiyaçlarını dikkate almanın yanında emniyet ve asayişin garantisi sayılabilen bu geçit yerlerinin yani yol ve köprülerin Şark Kalkınma Planına uyularak ilk planda yaptırılması şarttır. Bu durum, hem halka ekonomik fayda sağlar hem de devletin güvenlik güçlerinin etkin bir şekilde bir yerden bir yere hareket etmesine olanak tanıyacaktı. Bu sayede halk, devlet ve hükümet mefhumuna hürmeti öğrenir ve buna inanır (BCA, 490.1.0.0.705.404.1./s. 16-17).

Fırat'a göre, bütün bu tedbirler uygulandığı takdirde kısa zamanda Siirt halkı, hükümete ve onun dayandığı iktidar partisine güven duyacaktır. Aksi takdirde mevcut durumun sürdürülebilirliği tehlikeye girecektir. Bu durumun sorumluluğu, cahil ve bizden olmayan Siirt halkında değil, onu idare eden hükümette ve onun dayandığı iktidar partisinde olacaktır (BCA, 490.1.0.0.705.404.1./s. 17).

Sonuç

CHP Parti Müfettişi Hikmet Fırat'ın Siirt hakkında 1948 yılında hazırladığı raporunda; Siirt vilayetindeki parti teşkilatının durumu, Halkevi ve halkodalarının çalışmaları, emniyet ve asayiş, tarım, sağlık, eğitim, nüfus, ulaşım, imar vb. konular üzerinde durmakta ve eksik gördüğü hususları dile getirerek çözüm önerileri sunmaktadır. Fırat'a göre, CHP'nin Siirt ve ilçelerindeki parti teşkilatlarının durumu genel olarak iyi olsa da faaliyetlerinin yetersiz olduğu, üyeler arasındaki kişisel çıkar ve kıskançlıkların partinin verimli çalışmasını engellediğini belirtmiştir. Ayrıca, parti teşkilatının mali yönden zor durumda olduğunu ifade etmiştir. Raporda yer alan bilgilere göre, Siirt'te il idare ve 9 ilçe idare ve 41 de ocak idare teşkilatı bulunmaktadır. Ancak, Kurtalan, Kozluk, Şirvan ve Sasun ilçelerinde ise henüz ocak teşkilatları kurulmamıştır.

Hikmet Fırat'ın, teftiş bölgesi Siirt hakkında bilgi verdiği konulardan biri de vilayetin ziraat durumudur. Fırat, bölgede tarımın ilkel yöntemlerle yapıldığını ve bu durumun da verimin düşük olmasına neden olduğunu belirtmektedir. Bölgede birçok hazine arazinin boş olduğuna dikkat çeken Fırat, Toprak Kanunu'nun bir an evvel çıkarılmasını ve bölgede Türklüğün yayılması için bu boş arazilere özellikle Türk ırkına ve kültürüne bağlı göçmenlerin yerleştirilmesinin önemli olduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca, topraksız veya az topraklı çiftçilere toprak dağıtılması gerektiğini ifade etmektedir. Raporda öne çıkan başka bir sorun ise, bölgenin içme suyu ve elektrik meselesidir. Fırat, bölge halkının içme suyu ve elektrik sorunu çözülmediği takdirde halkın partiye ve hükümete olan güvenin azalacağı uyarısında bulunmaktadır.

Hikmet Fırat, teftiş bölgesindeki Siirt Halkevi ve halkodaları hakkında da teferruatlı bilgiler vermiştir. Fırat'a göre, Siirt Halkevi ve halkodalarının faaliyetleri oldukça sınırlı kalmıştır. Toplantılar düzenli yapılmamış ve komiteler yalnızca seçilmek için toplanmışlardır. Ayrıca, Halkevi'nin geliri düşük olduğundan bütçe darlığı nedeniyle komitelere yeterli tahsisat ayrılamamıştır. Bu dönemde sıkıntı olan diğer bir konu da eğitim meselesidir. Fırat'a göre, Siirt'teki okul sayısı yetersiz, okuma yazma oranları ise oldukça düşüktür. Raporda yer alan bilgilere göre, 10 kazadan oluşan Siirt vilayetinde, yalnızca 20 öğretmen ve 20 eğitim görev yapmakta ve vilayette sadece 40 ilkokul bulunmaktadır. İlçelere bağlı bazı ocak, nahiye ve köylerde ise ilkokul dahi bulunmamaktadır. Köylerin dağınık ve az sayıda evden oluşması nedeniyle okul açılmasını ve öğretmen atamasını zorlaştırmaktadır. Fırat'a göre; Siirt merkez kazasında Arapça, diğer kaza ve köylerde ise Kürtçe'nin konuşulması halkın eğitime olumsuz yansımıştır. Fırat, köylerdeki eğitim sorunlarını çözmek için yatılı ilkokulların açılmasını ve köy çocuklarının bu okullarda eğitim almasının sağlanması gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca, köylerdeki

yerli öğretmenlerin başka bölgelere nakledilerek yerlerine Türk öğretmenlerin istihdam edilmesinin elzem olduğunu ifade etmiştir.

Bölgede sağlık alanında yaşanan sorunlar da Hikmet Fırat'ın raporunda yer almıştır. Fırat, Siirt vilayetinde sağlık hizmetlerinin yetersiz olduğunu, yeterli hastane, doktor ve sağlık personelinin bulunmadığını belirtmiştir. Ayrıca, bölgede eczane olmadığı gibi yeterli ilaç ve sağlık malzemesinin de bulunmadığının altını çizmiştir. Fırat, bölgedeki sağlık hizmetlerinin iyileştirilmesi için yetkililerden yardım talep etmiştir. Hikmet Fırat'ın Siirt hakkında bilgi verdiği konulardan biri de vilayetin ulaşımına ilişkindir. Siirt vilayetinde sadece yeni yapılmış Kurtalan istasyonu ile Siirt arasında bir şose bulunduğunu belirten Fırat, bunun dışında Siirt'i, komşu vilayetlere ve diğer kazalara bağlayan herhangi bir yolun bulunmadığını, uzun yıllar boyunca ihmal edilen bu yol politikasından dolayı, halkın devletle temasının koptuğunu belirtmiştir. Fırat, hükümetin bu soruna acil olarak çözüm bulmasını, Şark Kalkınma Planı çerçevesinde bu yol ve köprülerin yapılması gerektiğini belirtmiştir.

Hikmet Fırat, Siirt hakkında bilgi verdiği konulardan biri de bölgedeki emniyet ve asayişin durumudur. Fırat, Siirt vilayetinin tarih boyunca isyanlar ve şekavet olaylarıyla anılan bir bölge olduğunu, ancak Cumhuriyet hükümetlerinin sıkı tedbirleri sayesinde bu durumun büyük ölçüde değiştiğini, bölgede huzur ve sükûnetin sağlandığını belirtmiştir. Ancak alınan mevcut tedbirlerin geçici olduğunu belirten Fırat, daha kapsamlı önlemlerin alınması gerektiğinin altını çizmiştir. Özellikle bölgede yerleşik olmayan ve yaz-kış başıboş dolaşan göçerlerin yerleşik hayata geçirilmesinin asayiş ve düzen açısından önemli olduğunu vurgulamıştır.

Raporunda Siirt vilayetindeki tapu ve arazi kayıt işlemlerine ilişkin sorunlara da değinen Hikmet Fırat, bölgede arazi alım satım işlerinin genellikle örfi adetlere göre yapıldığını ve resmi belge olmaksızın kayıtsız olarak gerçekleştiğini belirtmiştir. Fırat, bölgedeki bazı memurların rüşvet karşılığında senetsiz olarak tapu verdiklerini ve bu durumun da halkın devlete ve hükümete olan güvenini zedelediğini ileri sürmüştür. Bunun önüne geçmek için ise bir an önce gerekli yasal düzenlemelerin yapılması gerektiğinin altını çizmiştir. Fırat ayrıca, bölgede yerli memur istihdam edilmesinden kaçınılması gerektiğini belirtmiştir. Fırat'a göre; bütün bunlar yapıldığı takdirde, Siirt halkının kısa zamanda hükümete ve devlete güven duyacağını, aksi durumda ise mevcut durumun sürdürülebilirliğinin tehlikeye gireceğine dikkat çekmiştir.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

BCA 490.01.456.1877.2.

BCA, 490.01.5.23.1.

BCA, 490.1.0.0.705.404.1./s. 1.

BCA, 490.1.0.0.705.404.1./s. 2.

BCA, 490.1.0.0.705.404.1./s. 3.

BCA, 490.1.0.0.705.404.1./s. 4.

BCA, 490.1.0.0.705.404.1./s. 5.

BCA, 490.1.0.0.705.404.1./s. 6.

BCA, 490.1.0.0.705.404.1./s. 7.

BCA, 490.1.0.0.705.404.1./s. 8.

BCA, 490.1.0.0.705.404.1./s. 9.

BCA, 490.1.0.0.705.404.1./s. 10.

BCA, 490.1.0.0.705.404.1./s. 11.

BCA, 490.1.0.0.705.404.1./s. 12.

BCA, 490.1.0.0.705.404.1./s. 13.

BCA, 490.1.0.0.705.404.1./s. 14.

BCA, 490.1.0.0.705.404.1./s. 15.

BCA, 490.1.0.0.705.404.1./s. 16.

BCA, 490.1.0.0.705.404.1./s. 17.

Diğer Kaynaklar

Akdeniz, S. (2023). Teftiş Raporlarına Göre Cumhuriyet Halk Partisi Ankara Teşkilatının Durumu (1936-1937). *AUSBD*, 6(12), 139-164.

Alpaslan, E. ve Aydın, T. (2015). CHP Parti Müfettişi Mitat Aydın'ın Teftiş Raporlarına Göre Maraş (1940-1942). *CTAD*, 22, 363-391.

CHP Teftiş Talimatnamesi. (1939). Ankara: Ulus Basımevi.

CHP Tüzüğü 1935. (1935). Ankara: Ulus Basımevi.

Cumhuriyet Halk Fırkası Nizamnamesi 1923. (1927). Ankara: TBMM Yayınları.

Cumhuriyet Halk Fırkası Nizamnamesi 1927. (1929). Ankara: TBMM Yayınları.

Çağlayan, E. (2018). CHP İntihab ve Teftiş Bölgesi Raporlarına Göre II. Dünya Savaşı Yıllarında Elazığ. *İçtimaiyat Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2), 10-29.

Çağlayan, E. (2019). *Cumhuriyet'in Doğusu (Devlet, Parti, Toplum)*. İstanbul: Pınar Yayınları.

Çufalı, M. (2012). *Türk Parlamento Tarihi VIII. Dönem (1946-1950) III Cilt: Milletvekilleri Özgeçmişleri*. Ankara: TBMM Kültür, Sanat ve Kültür Yayınları.

Doğan, Y. (2019). CHP Teftiş Raporlarında Diyarbakır (1949-1950). Oktay Bozan, Hakan Asan, Hatip Yıldız, Mehmet Salih Erpolat (Ed). *Tanzimat'tan Günümüze Diyarbakır Cilt 2*, (s. 538-548) içinde. Manas Yayıncılık.

Karayaman, M. (2018, 1-5 Eylül). *1935-1950 Yılları Arasında Kaleme Alınan CHP Parti Müfettiş Raporlarının Yerel Tarih Araştırmalarındaki Yeri ve Önemi*. XVIII. Türk Tarih Kongresi, Ankara, Türkiye.

Kocaoğlu, B. (2016). *CHP Teftiş Raporlarına Göre Kocaeli Vilayeti'nde Parti Halk İlişkileri ve Partinin Siyasi Durumu (1940-1944)*. Uluslararası Karamürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu (3-4-5 Nisan 2015) Bildirileri, Editörler: Haluk Selvi-Bilal Çelik-Ali Yeşildal, Kocaeli, Türkiye.

Koçak, C. (2007). *Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1938-1945)*. Cilt: 2, İstanbul: İletişim Yayınları.

Koçak, C. (2013). *Geçmişiniz İtinayla Temizlenir*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Metinsoy, M. (2006). Erken Cumhuriyet Döneminde Mebusların “İntihab Bölgesi” ve “Teftiş Bölgesi” Raporları. *Tarih ve Toplum Dergisi*, 3, 103-169.

Şavkılı, C. ve Maviş, M. (2022). Parti Müfettişlerinin Teftiş Raporlarına Göre CHP'nin Eskişehir Teşkilatı (1940-1943). *Atatürk Yolu Dergisi*, 71, 275-298.

Tunçay, M. (2015). CHP'nin 1927 Kurultayının Öncesinde Toplanan İl Kongreleri. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. 36(1), 281-333.

Tunçay, M. (1981). *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931)*. Ankara: İletişim Yayınları.

Uyar, H. (2012). *100 Soruda CHP Tarihçesi (1920-2010)*. Ankara: Anka Ha Yayınları.

Uyar, H. (2012). *Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi*. İstanbul: Boyut Yayınları.

Yılmaz, Z. (2019). *CHP Parti Müfettişlik Raporlarına Göre İzmir (1935-1950)* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Uşak Üniversitesi.